

3. Bekh, I.D., 2003. *Vykhovannia osobystosti* [Personality education]: u 2 kn. Kn.2: Osobystisno oriietovanyi pidkhid: naukovo-praktychni zasady: Nauk. vydannia. Kyiv: Lybid, 344.
4. Bekh, I.D., 2003. *Vykhovannia osobystosti* [Personality education]: u 2 kn. Kn.1: Osobystisno oriietovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady: Nauk. vydannia. Kyiv: Lybid., 280.
5. Kuchynska, I.O., 2020. *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Higher school pedagogy]: navchalnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi: Vydavets PP Zvoleiko D.H., 292.
6. Kuchynska, I. O., 2021. Tsinnosti suchasnoi vyshchoi osvity: priorytety ta perspektyvy [Values of modern higher education: priorities and perspectives]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka: Zbirnyk naukovykh prats / Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka; Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy* [hol. red. Bakhmat N.V.], 30 (1-2021), Kyiv: Milenium, 63–72.
7. Kuchynska, I. O. 2022. Profesiina kultura naukovo-pedahohichnoho pratsivnyka vyshchoi shkoly: kliuchovi tsinnisni oriientyry [Professional culture of a scientific and pedagogical employee of a higher school: key value orientations]. *Problemy dydaktyky istorii: Zbirnyk naukovykh prats* [redkol.: S. Kopylov (holova, nauk. red.) ta in.], Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 13, 71–78.
8. Karpenchuk, S.H., 2013. *Filosofiiia osvity (zahalna teoriia pedahohiky)* [Philosophy of education (general theory of pedagogy)]: monohrafiia. Kyiv: *Vydavnychi Dim "Slovo"*, 688.
9. Levchenko, T.I., 2017. Kontseptualna paradyhma rozvytku vyshchoi osvity [Conceptual paradigm of higher education development]: monohrafiia. Vinnytsia: *Nova Knyha*, 344.
10. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary], 2002. Natsionalna Akademiia nauk Ukrainy. Instytut filosofii im. H.S. Skovorody. Hol. redkolehii V.I. Shynkaruk. Kyiv: Abrys. 742.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-34-73-84>
УДК 378:7.025.4

Кучма Надія Іванівна,

асистент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації творів мистецтва,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Кам'янець-Подільський, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2165-9187>
kuchma@kpnu.edu.ua

ПЕДАГОГІКА РЕСТАВРАЦІЇ

Анотація. У статті зроблено спробу вивчення практичної діяльності викладача циклу реставраційних дисциплін закладу вищої освіти, який готує майбутніх

реставраторів творів станкового живопису. Обґрунтовано значення педагогічної компетентності як складової професійної діяльності педагога вищої школи-реставратора. Проаналізовано низку праць дослідників процесу підготовки реставраторів у світовій та українській практиці. Короткий ретроспективний огляд розвитку реставраційної освіти, власний досвід викладацької діяльності у закладі вищої освіти дають підстави зробити висновок про те, що педагогічному аспекту формування майбутнього консерватора-реставратора у вищій школі не приділено належної уваги. Нерідко викладачі низки дисциплін професійної підготовки, бездоганно володіючи теорією та технологіями реставрації, маючи всебічну художню та мистецтвознавчу підготовку, не мають педагогічної освіти, що створює труднощі в організації ними освітнього процесу, плануванні навчальної діяльності, оформленні обов'язкової документації, кореляції освітнього процесу й реставрації твору мистецтва тощо. У статті на основі опрацювання літератури з проблем сучасної педагогіки вищої освіти сформульовані найважливіші її положення, насамперед дидактичні, які проєктуються на організацію освітнього процесу, спрямованого на підготовку майбутніх реставраторів творів станкового живопису, визначені основні її категорії, серед яких функції дидактики (науково-теоретична та конструктивно-технологічна), навчання, викладання, учіння та ін. що є основою теоретичних засад організації освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Стаття завершується висновками і пропозиціями, в яких зазначається, що педагогіка вищої школи, зокрема дидактика, має зайняти належне місце в навчально-методичному забезпеченні підготовки майбутніх реставраторів, вказується на необхідність розробки відповідних методичних рекомендацій, а також подальших досліджень проблеми педагогіки підготовки фахівців у досліджуваній галузі – виховного потенціалу реставрації.

Ключові слова: реставрація творів мистецтва; реставраційна освіта; функції; дидактики вищої школи; навчання; викладання; учіння.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Перед сучасною вищою художньою освітою суспільство ставить нові вимоги щодо якості професійної підготовки й формування особистості майбутнього художника. В умовах інтеграції України в світову культуру особливої актуальності набуває підготовка художників-реставраторів. Майбутній фахівець у цій галузі має оволодіти фундаментальною теоретичною базою фахових дисциплін, сучасними реставраційними технологіями та навичками їх практичного застосування, здатністю до творчої діяльності як художник-реставратор станкового та монументального живопису, готовністю до безперервної самоосвіти та професійного самовдосконалення.

Значною мірою реалізація цих вимог відбувається через освітню програму спеціальності, викладання освітніх компонент забезпечують висококваліфіковані фахівці, педагоги вищої школи. Склад науково-педагогічних працівників і закладів вищої освіти (ЗВО) поповнюється випускниками університетів, академій, інститутів. Вони мають, належну фахову підготовку з провідних дисциплін свого профілю. Але, на жаль, не мають відповідної підготовки з педагогіки вищої школи. Викладачі здебільшого копіюють своїх колишніх викладачів, працюють інтуїтивно. Становлення їхнього професіоналізму відбувається складно, часто шляхом спроб і помилок. Це ж стосується і викладачів низки дисциплін професійної підготовки, які, бездоганно володіючи теорією та технологіями реставрації, маючи всебічну художню та мистецтвознавчу підготовку, часто не мають педагогічної освіти, що створює труднощі в організації ними освітнього процесу, плануванні навчальної діяльності, оформленні обов'язкової документації, кореляції розпорядку освітнього процесу й реставрації твору мистецтва тощо. Методичні розробки в галузі підготовки реставрації присвячені лише технологіям власне реставрації, а не шляхам ознайомлення з ними студентів-реставраторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки фахівців у галузі реставрації у сучасній мистецтвознавчій літературі найбільшою мірою розкрита у працях відомої української реставраторки Т. Тимченко. Вчена є автором навчального посібника з технологій реставрації для здобувачів спеціальності «Реставрація творів мистецтва», у якому описано історію становлення реставраційної справи починаючи з античних часів і до наших днів; критично переглянуто традиційну методологію реставрації відносно нашарувань на зворотному боці живопису, натомість запропоновано диференційований підхід та більш щадні методики. Обґрунтована важливість збереження захисних покриттів творів живопису (первісних та пізніших) з точки зору оптимальної збереженості пам'яток, з урахуванням сучасних засад етики реставрації [1]. Безперечно, праця є вагомим здобутком у теорії і практиці реставрації, навчально-методичному забезпеченні підготовки реставраторів в Україні, однак методика викладання цього навчального контенту майбутнім реставраторам залишилася поза увагою дослідниці.

Модернізація художньої освіти спонукала до пошуків шляхів удосконалення підготовки реставраторів, зокрема приведення їх у відповідність до світової практики. Т. Тимченко, досліджуючи проблематику вищої освіти реставраторів, формулює принципи освіти консерваторів-реставраторів у світлі діяльності організації Європейської системи освіти консерваторів-реставраторів, положень провідного європейського декларативного документа діяльності реставраторів (Європейської конфедерації організацій консерваторів-реставраторів). Стаття Т. Тимченко, присвячена принципам освіти реставратора, містить ретроспективний аналіз процесу підготовки фахівців. Зокрема авторка зазначає, що «навчання реставраторів здавна відбувалось традиційним для будь-якого художнього ремесла способом передачі знань та вмінь від майстра до учня у приватній чи музейній майстерні. Однак на початку ХХ ст. усе частіше висувалась ідея створення спеціальних шкіл для підготовки реставраторів» [2, с. 113]. Остаточою принципами наукової музейної реставрації, як зазначає дослідниця, складено після Другої

світової війни, паралельно було сформовано вимоги до рівня навичок реставратора, правил поводження з об'єктом реставрації; стверджувалась необхідність міждисциплінарної взаємодії. Ці вимоги були зафіксовані, зокрема у документах, якими мають керуватися реставратори у повсякденній праці, – кодексах професійної етики. Т. Тимченко проведено порівняння основних положень цього документа, присвячених освіті консерваторів-реставраторів, із діяльністю кафедри техніки та реставрації творів мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (Київ), що є важливим кроком до удосконалення змісту підготовки реставраторів в умовах з ЗВО.

Із результатами дослідження Т. Тимченко співзвучні висновки І. Марченко, яка також аналізує кодекс Європейської конфедерації організацій консерваторів-реставраторів. Вартий уваги здійснений І. Марченко аналіз термінів, що використовуються для назви професії, тлумачення їх значень: «Реставратор та консерватор живопису – це ті музейні фахівці, які першочергово покликані зберігати музейні пам'ятки. У вітчизняному музейному середовищі ми здебільшого оперуємо терміном «реставратор живопису» або «художник-реставратор» і значно рідше – поняттями «консерватор» та «консерватор-реставратор». Такий стан речей обумовлений традицією і відображає еволюцію професії» [3, с. 182].

Кодекс же визначає професію як «консерватор-реставратор», Отже, констатує дослідниця, ми бачимо, що термін «художник-реставратор» не є загальноновизнаним і не фігурує в багатьох інших державах та міжнародних документах. Прийнятий же у вітчизняному мистецькому та освітньому обігу термін «художник-реставратор» свідчить про невідповідність між світовою та вітчизняною практикою.

Деякою мірою проблеми підготовки реставраторів в Україні торкається В. Карпов. Основна увага в його дослідженні звернена на атестацію художників-реставраторів. Автор слушно зазначає, що в Україні існують окремі елементи підготовки та атестації художників-реставраторів, які не поєднані єдиними підходами і принципами. Підготовка фахівців реставрації культурних цінностей у ЗВО не супроводжується продовженим навчанням під час практичної діяльності реставратора. Діяльність Комісії з атестації художників-реставраторів не базується на досягненнях у цій галузі в освіті, науці та технологіях. Правова основа діяльності комісії застаріла, суперечить нормативним актам центрального органу влади у сфері культури, не враховує міжнародний досвід та потребує докорінного перегляду на основі новітніх підходів, які включають практичну та освітню складові єдиної системи, як основи вироблення стратегії навчання та атестації художників-реставраторів [4, с. 78].

Отже, проблема підготовки реставраторів з вищою фаховою освітою потребує модернізації, приведення у відповідність до європейських вимог і є гостро актуальною у сфері культури, однак ці вимоги не корелюються з організацією освітнього процесу в ЗВО, які готують майбутніх реставраторів.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті: теоретично обґрунтувати необхідність озброєння викладачів фахових дисциплін з реставрації творів станкового живопису знаннями педагогіки вищої школи.

Завдання: опрацювати педагогічну та мистецтвознавчу літературу з проблеми підготовки художників-реставраторів у ЗВО; виявити труднощі в організації освітнього процесу, зумовлені відсутністю у викладачів фахових дисциплін педагогічної освіти; накреслити шляхи розв'язання означеної проблеми.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

Для реалізації поставлених мети та завдань було використано метод теоретичного аналізу наукової літератури з педагогіки вищої школи та мистецтвознавчої, присвяченої підготовці художників-реставраторів у ЗВО України. Емпіричні методи спрямовані на спостереження за освітнім процесом, педагогічною діяльністю викладачів фахових дисциплін.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

На сучасному етапі в Україні відбувається реформування вищої освіти, що зумовлено її входженням до єдиного освітнього європейського простору. Головним критерієм якості вищої освіти має бути здатність молодого покоління повноцінно жити і активно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватися, адекватно реагувати на зміни, особливо в періоди технологічних та цивілізаційних проривів. Окрім того прогресивні зміни у суспільних відносинах породжують необхідність забезпечення високого рівня вищої освіти як запоруки конкурентоспроможності, професійної і соціальної мобільності, самовдосконалення громадян. Така постановка питання вимагає постійних активних зусиль у ґрунтовному науковому аналізі стану освіти науково-педагогічних працівників ЗВО.

Освітні програми усіх ЗВО України, які готують реставраторів, ставлять своїм завданням сформувати такі основні результати навчання:

- здатність орієнтуватися у міжнародних конвенціях і хартіях з новітніх науково-методологічних концепцій охоронної справи пам'яток;
- розуміння основних законодавчих актів України щодо пам'ятко-охоронної справи;
- вміння користуватися інструкціями з обліку і зберігання музейних цінностей;
- володіння існуючими методиками реставрації творів живопису;
- здатність використовувати реставраційні матеріали та обладнання, необхідне для реставрації;
- розуміння причин ушкодження та руйнування творів живопису;
- власноручно втручатися в матеріальну структуру твору живопису;
- здатність проводити дослідження, консерваційні та реставраційні заходи щодо усунення руйнувань основи, ґрунту, фарбового шару, лакового покриття;

- здатність здійснювати відтворення та реконструкцію фарбового шару;
- вміння оформлювати реставраційну документацію.

Вони певною мірою перегукуються з вимогами, які висувають музейні установи в англомовному світі до шукачів на посаду консерватора, що наведені у вищезгаданій праці І. Марченко, але передбачають і низку інших, актуальних для професії:

- високий рівень володіння ПК, вміння працювати з програмним забезпеченням для управління колекціями (наприклад, TMS);
- досвід з управління образотворчим мистецтвом, високий рівень комунікаційних навичок;
- знання існуючих стандартів збереження та консервації колекцій;
- навички в роботі з технікою та транспортом (авто, підйомник, дріль, станки тощо) [3, с. 183].

Формування таких знань, умінь та навичок спроможні забезпечити викладачі вищої школи, які досконало ними володіють. Однак, як свідчать власний досвід та спостереження, значна частина викладачів, що є висококваліфікованими реставраторами, відчувають труднощі у процесі навчання майбутніх фахівців. Це зумовлено насамперед браком педагогічної освіти, знань з педагогіки вищої школи.

Зазначимо, що педагогічна діяльність ЗВО є важливою науковою категорією педагогіки вищої школи і всебічно досліджена науковцями-педагогами.

М. Фіцула зазначає, що педагогічна праця викладача ЗВО є особливою формою висококваліфікованої розумової діяльності творчого характеру. Вона спрямована на навчання, виховання і розвиток студентів, формування у них професійних знань, умінь та навичок, виховання активної життєвої позиції [5, с. 46].

Педагогічна діяльність у ЗВО має надзвичайно важливе соціальне значення, оскільки йдеться про формування майбутнього фахівця, від рівня підготовленості якого значною мірою залежить економічний, політичний, соціальний, культурний розвиток суспільства. Педагогічна діяльність у ЗВО – діяльність, спрямована на підготовку висококваліфікованого спеціаліста, здатного знайти своє місце на ринку праці, активно включитися у політичну, суспільну, культурну та інші сфери життя суспільства.

Об'єктом педагогічного впливу у ЗВО є молодь із певними задатками, потребами, нахилами, інтересами, інтелектом, волею, почуттями.

Однією з особливостей педагогічної діяльності, зазначає М. Фіцула, є її динамічність, яка зумовлена тим, що об'єкт педагогічного впливу (студент) постійно розвивається, змінюється. Завдання викладача полягає насамперед у вчасному виявленні цих змін і відповідному реагуванні на них. Педагогічна діяльність передбачає безпосередні контакти зі студентами. У процесі такого спілкування викладач впливає на них не лише своїми знаннями, а й емоційно-вольовими якостями, світоглядом тощо [5, с. 47].

Ще однією особливістю педагогічної діяльності є те, що викладач працює не лише з окремими студентами, а й з колективами академічних груп, курсів, які теж є об'єктами і суб'єктами навчання й виховання. Це вимагає від викладача володіння

методикою використання виховного впливу на колектив. Викладач у своїй діяльності повинен досконало володіти основним інструментом – мовою і мовленням.

Викладач ЗВО свою педагогічну діяльність здійснює у кількох напрямках: навчальна, методична, дослідницька, виховна, зміст яких мають бути предметом обов'язкового опрацювання фахівцями з реставрації.

Опанування кожної науки неможливе без усвідомлення її методології. Науково-педагогічним працівникам, озброєним методологією мистецтвознавства, теорії і практики реставрації варто в цьому аспекті ознайомитися і з особливою галуззю науки – синергетикою. Сутність синергетичного підходу, його місце у методології педагогіки вищої школи глибоко розкрито в посібнику С. Немченка, О. Голіка, О. Лебідь. За авторами, синергетиці властивий міждисциплінарний характер, тому що вона не має власних об'єктів дослідження, а застосовує свої моделі, образні описи, поняття до об'єктів інших наук. Отже, об'єкти описуються ніби з різних боків, у різних мовних системах. Це розширює інформацію про об'єкти, дає змогу глибше зрозуміти зв'язки, закономірності розвитку об'єктів, дає нове бачення їх і новий погляд на довкілля [6, с. 31].

Сьогодні синергетичний метод, синергетичний підхід, стверджують вчені, мають загальнонауковий характер, оскільки в усіх складних системах, що розвиваються, виявляє себе властивість синергії. Це означає, що розвиток цих систем протікає як самоорганізація або структурна перебудова; удосконалювання зв'язків і якісні зміни відбуваються за рахунок взаємодії компонентів, підсистем, елементів і частин цілого. Ці зміни на різних рівнях (у параметрах систем) можна виявити, обміряти й осмислити як закономірності системних перетворень і загального еволюційного процесу. Синергетика породжена самою логікою розвитку науки, виражає інтегративний характер наукового знання, виявляє споріднення живої й неживої природи, соціальної й психологічної сфер. Синергетика розкриває «людиномірність» усієї науки, слугує мостом у синтезі, що намітився, гуманітарних і природничо-наукових знань, ще й ще раз підкреслює цілісність системи «природа + людина».

Синергетика розкриває характерний для всього нового мислення холізм (гр. *holos* – ціле), чи хол, – істинний принцип сприйняття світу й кожної з його складових у їх цілісності.

Автори вказують на зміни в методології педагогіки вищої школи, які виявляються сьогодні у світлі синергетичної парадигми, підкреслюючи, що холізм педагогічної думки насамперед звернений на саму систему освіти. Система освіти в суспільстві є єдиним цілим із загальною соціально значущою метою, і вища школа постає як її сполучна ланка. Водночас істотно змістилися акценти методологічного аналізу цієї системи. Сьогодні дослідників цікавить не стільки проблема стикування освітніх рівнів і організації проміжних форм підготовки здобувачів для переходу з одного щабля на інший, скільки функціональна спрямованість дії всієї системи для виконання головних завдань – формування освіченої людини, підготовка її до повноцінної соціальної активності в усіх її проявах та забезпечення в такий спосіб трансляції культури в нове покоління, так само як і включення кожного індивіда в цю культуру.

Синергетичний підхід забезпечує можливість ліквідувати протистояння технічної, природничо-наукової й гуманітарної освіти та фундаменталізацію змісту всього освітнього процесу вищої школи через систему університетів. Цілісність проблем загальної освіти, й особливо вищої освіти, зумовлена загальною тенденцією інтернаціоналізації розвитку кожної країни й посиленням міжкультурних зв'язків людства.

Важливими якостями науково-педагогічного працівника вищої школи є його професіоналізм, професійна культура, педагогічна майстерність. Ці поняття також є категоріями педагогіки вищої школи [5; 6; 8].

Професіоналізм викладача ЗВО виявляється в умінні на основі аналізу педагогічних ситуацій бачити і формулювати педагогічні завдання та знаходити оптимальні способи їх розв'язання. А це вимагає творчого підходу до педагогічної діяльності.

В освітньому процесі ЗВО головним засобом передачі культури, духовних цінностей є неповторна індивідуальність викладача як носія культури та суб'єкта міжособистісних стосунків з унікальною особистістю студента, яка постійно змінюється і збагачується. Оскільки об'єктом педагогічної діяльності є особистість, то вона будується за законами спілкування. Через педагогічну культуру викладача віддзеркалюються його професійні цілі, мотиви, знання, уміння, якості, здібності, ставлення, тобто педагогічна культура є феноменом вияву викладачем власного «Я» у професійно-педагогічній діяльності. Отже, складові педагогічної культури – науковий світогляд, наукова ерудиція, духовне багатство, педагогічна майстерність, педагогічні здібності, природно-педагогічні людські якості, педагогічна техніка (культура зовнішнього вигляду, культура мовлення, культура спілкування, педагогічна етика, педагогічний такт), прагнення до самовдосконалення [6].

Педагогічна майстерність, за визначенням М. Фіцули, є сукупністю якостей особистості, які забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога. Складовими професійної майстерності є професійні знання, педагогічна техніка, педагогічні здібності, педагогічна моральність, професійно значущі якості, зовнішня культура [5, с. 57].

Педагогічна майстерність тісно переплітається із поняттям «педагогічне мистецтво». Мистецтво відносять до всіх форм практичної діяльності, коли вона здійснюється вміло, майстерно, уміло, вправно не лише в технологічному, але й в естетичному сенсі». Як бачимо, поняття «мистецтво» і «майстерність» взаємопов'язані: мистецтво виявляється через майстерність, а вона своєю чергою містить певні елементи творчої діяльності. Педагогічна майстерність – це досконале, творче виконання педагогами своїх професійних функцій на рівні мистецтва, в результаті чого створюються оптимальні соціально-психологічні умови для становлення особистості вихованця, забезпечення його інтелектуального та морально-духовного розвитку. У процесі діяльності психолого-педагогічна культура викладача зростає. Окрім репродуктивної діяльності, він займається педагогічним моделюванням, пошуком нових елементів в освітньому процесі, його вдосконаленням. Одночасно розвиваються педагогічні здібності, якості, збагачується методичний арсенал.

Як вважає М. Фіцула, найнадійнішим шляхом удосконалення педагогічної майстерності викладача вищої школи є дидактичне осмислення свого викладацького досвіду і звернення до дидактики як галузі знань, що є основним орієнтиром у питаннях навчання у вищій школі [5, с. 79]. Дидактика визначається як «частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання, виховання в процесі навчання. Дидактика науково обґрунтовує зміст освіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання [7, с. 88].

Як педагогічна дисципліна дидактика оперує загальними поняттями педагогіки: «виховання», «педагогічна праця», «освіта» тощо. Але як теорія освіти і науки вона послуговується власними поняттями. До них належать «навчання», «викладання», «зміст освіти», «форми», «методи навчання» та ін. [5, с. 77]. Виокремлюють дві функції дидактики; науково-теоретичну та конструктивно-технологічну.

З-поміж чималої кількості дидактичних вимог до організації освітнього процесу у викладача-реставратора викликає труднощі планування практичних занять, які є з дисциплін фахового циклу основними.

Практичне (грец. *prakticos* – діяльний) заняття – форма навчального заняття, за якої викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань [5, с. 134].

Практичні заняття значною мірою забезпечують відпрацювання вмінь і навичок прийняття практичних рішень в реальних умовах виробництва, що ґрунтуються на теоретичній основі, розвивають логічне мислення, вміння аналізувати явища, узагальнювати факти, сприяють регулярній і планомірній самостійній роботі у процесі вивчення певного курсу.

Планування практичних занять ґрунтується на навчальних планах і програмах, в яких передбачено графік навчального процесу, що забезпечує наступність, систематичність і послідовність навчання; перелік навчальних дисциплін та їх розподіл в часі і формах занять; перелік питань змісту курсу, час, що відводиться на виконання усіх видів занять; форми і терміни звітності студентів.

Робочий план практичного заняття – це частина робочого плану курсу, що складається спільно викладачами лекційного курсу і практичних занять. Як правило, план обговорюється на засіданні кафедри; зазвичай він є загальним для всіх викладачів кафедри і відповідає основним науковим ідеям і загальній спрямованості лекційного курсу. Однак процес реставрації художнього твору, над яким працюють студенти під час практичних занять, у більшості випадків не може регламентуватися розкладом, оскільки деякі операції потребують значно більше часу, ніж відводиться на заняття, технологіями передбачається тривала перерва між окремими діями, деякі види пошкоджень потребують відтермінування реставраційного процесу. Тому, хоча робочі програми з реставрації творів мистецтва максимально враховують усі вимоги до планування, вони значною мірою є умовними.

Перелік проблем організації освітнього процесу у ЗВО далеко не повний. У статті проаналізовано найбільш актуальні, на наш погляд, поняття педагогіки вищої школи, знання яких допоможуть викладачам у підготовці висококваліфікованих художників-реставраторів.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Педагогіка вищої школи має зайняти належне місце в навчально-методичному забезпеченні підготовки майбутніх реставраторів. Заповнити прогалини знань викладачів циклу дисциплін з реставрації творів станкового живопису, на наш погляд, можна шляхом організації на фахових кафедрах навчально-методичних семінарів, тематикою яких є проблеми вищої школи. Зокрема предметом обговорення мають бути теми: загальні основи педагогіки вищої школи як науки: предмет, завдання, методологія, сутність і характеристика педагогічного процесу ЗВО; дидактичні основи процесу навчання у вищій школі; організація виховання здобувачів; викладач як організатор освітнього процесу закладу вищої освіти, правові основи його діяльності; сутність і значення педагогічної культури; основи наукової організації праці сучасного викладача; педагогічні основи організації самостійної роботи студента; етапи історичного становлення і розвитку педагогіки вищої школи в Україні тощо. З цією метою варто розробити методичні рекомендації, в яких поради щодо організації освітнього процесу у ЗВО мають максимально проєктуватися на особливості оволодіння професією реставратора.

Напрямами подальших досліджень вбачаємо дослідження виховного потенціалу фахових навчальних дисциплін, спрямованих на підготовку художника-реставратора.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Тимченко, Т. Р., 2015. *Методи захисту основ станкового живопису (історія та сучасні технології)*. Київ: Задруга, 98.
2. Тимченко, Т. Р., 2022. Принципи освіти консерваторів-реставраторів у світлі кодексів професійної етики. *Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва»*, (31), 112–120. Доступно: <<https://doi.org/https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.112-120>>.
3. Марченко, І. Я., 2018. Консервація та (або) реставрація живопису: порівняння сучасного практичного досвіду «західного» та вітчизняного музею. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* Київ, 182–185. Доступно: <https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/nauka/vydannia/2018_konferenciya_muzei_i_restavraciya_zbirnyk.pdf>..
4. Карпов, В В., 2020. Оцінка художника-реставратора у контексті атестації та присвоєння кваліфікаційних категорій. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Наук. журнал, 2. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 78-86. Доступно: <<https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/45300/3/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%BE%D0%B2>> ..

5. Фіцула, М. М., 2006. *Педагогіка вищої школи*. Київ: Академвидав, 326.
6. Немченко, С. Г., Голік, О. Б., Лебідь, О. В., 2014. *Педагогіка вищої школи*. Донецьк: ЛАНДОН-ХХІ, 534.
7. Гончаренко, С. У., 1997. *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь, 376.
8. Гладуш, В. А., Лисенко, Г. І., 2014. *Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія*. Дніпропетровськ, 416.

PEDAGOGICS OF RESTORATION

Nadiia Kuchma,

assistant of the department of fine, decorative and applied arts and restoration of works of art,

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Kamianets-Podilskyi, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-2165-9187>

kuchma@kpmu.edu.ua

Abstract. The article attempts to study the practical activities of a teacher of the cycle of restoration disciplines at a higher education institution, who prepares restorers of works of easel painting. The importance of pedagogical competence as a component of the professional activity of a teacher of a higher school is substantiated. Several researchers on the process of training restorers in global and Ukrainian practice were analyzed. A brief retrospective review of the development of restoration education, and the experience of teaching in a higher educational institution, give reasons to conclude that the pedagogical aspect of forming a future conservator-restorer in a higher school is not given due attention. Quite often, teachers of several disciplines of professional training, perfectly mastering the theory and technologies of restoration and having comprehensive artistic and art history training, do not have a pedagogical education, which creates difficulties in their organization of the educational process, planning of educational activities, drawing up mandatory documentation, correlation of the educational process and restoration a work of art, etc. In the article, based on the study of the literature on the problems of modern pedagogy of higher education, its most important provisions are formulated, primarily didactic, which are designed to organize the educational process aimed at teaching easel painting to future restorers, its main categories are defined, including the functions of didactics (scientific-theoretical and constructive and technological), training, teaching, learning, etc. which is the basis of the theoretical foundations of the organization of the educational process in a higher education institution.

The article concludes with conclusions and proposals, which state that higher school pedagogy, in particular, didactics, should take its proper place in the educational and methodological provision of training future restorers, indicating the need to develop relevant methodological recommendations, as well as further research into the

problem of pedagogy of training specialists in the field under study, that is the educational potential of restoration.

Keywords: restoration of artworks; restorative education; functions of higher school didactics, training; teaching; learning.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Tymchenko, T. R., 2015. *Metody zakhystu osnov stankovoho zhyvopysu (istoriia ta suchasni tekhnologii)* [Methods of protecting the basics of easel painting (history and modern technologies)]. Kyiv: Zadruha, 98.

2. Tymchenko, T. R., 2022. Pryntsypy osvity konservatoriv-restavratoriv u svitli kodeksiv profesiinoi etyky [Principles of education of conservators-restorers in the light of codes of professional ethics]. *Zbirnyk naukovykh prats «Ukrainska akademiia mystetstva», (31)*, 112–120. Dostupno: <<https://doi.org/https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.112-120>>.

3. Marchenko, I. Ya., 2018. Konservatsiia ta (abo) restavratsiia zhyvopysu: porivniannia suchasnoho praktychnoho dosvidu «zakhidnoho» ta vitchyznianoho muzeiu [Conservation and (or) restoration of painting: a comparison of the modern practical experience of the "Western" and domestic museums]. *Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Kyiv, 182–185. Dostupno: <https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/nauka/vydannia/2018_konferenciya_muzei_i_restavraciya_zbirnyk.pdf>.

4. Karpov, V V., 2020. Otsinka khudozhnyka-restavratora u konteksti atestatsii ta prysvoiennia kvalifikatsiinykh katehorii [Assessment of the artist-restorer in the context of attestation and assignment of qualification categories]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. Nauk. zhurnal, 2*. Kyiv: IDEIa PRYNT, 78–86. Dostupno: <<https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/45300/3/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%BE%D0%B2>> .

5. Fitsula, M. M., 2006. *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Pedagogy of the higher school]. Kyiv: Akademydav, 326.

6. Nemchenko, S. H., Holik, O. B., & Lebid, O. V., 2014. *Pedahohika vyshchoi shkoly* [Higher school pedagogy]. Donetsk: LANDON-KhKhI, 534.

7. Honcharenko, S. U., 1997. *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv: Lybid, 376.

8. Hladush, V. A., & Lysenko, H. I., 2014. *Pedahohika vyshchoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia* [Higher school pedagogy: theory, practice, history]. Dnipropetrovsk, 416.